

Iskolateremtők

Vámos Ágnes (1952–2020), az iskolateremtő

Kovács Judit¹ – Trentinné Benkő Éva²

¹ az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar MEd PhD
nyugalmazott egyetemi docense, dr.judit.kovacs@t-online.hu

² az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar egyetemi docen-
se, trentinne.benko.eva@tok.elte.hu

Prof. Dr. Vámos Ágnes a neveléstudomány műhelyteremtő, mértékadó egyénisége volt. Széleslátókörű, innovatív gondolkodó, nemzedékek tudását formáló oktató. Szakmaisága, elhivatottsága kutatóként, oktatóként, tudományszervezőként, vezetőként is irányadó kollégái és tanítványai számára. Jelen írásunkban iskolateremtő munkájának négy kiemelt területét mutatjuk be (kéttannyelvű oktatás, kvalitatív kutatómódszertan, felsőoktatáskutatás, akciókutatás).

Kulcsszavak: Vámos Ágnes, kéttannyelvű oktatás, kvalitatív kutatómódszertan, felsőoktatáskutatás, akciókutatás

---

DOI: 10.37205/TEL-hun.2021.3.06

A pedagógia a tudományoknak az a területe, amelyről hagyományosan az a vélekedés, hogy nehezen mozdul, ragaszkodik az évtizedek óta jól bevált struktúrákhoz, megközelítésekhez, eljárásokhoz. Erre az előítéletre alaposan rácsófol Vámos Ágnes tevékenysége, aki sajnálatosan rövid életútja során a pedagógia négy területén is képes volt iskolát teremteni. Az ő nevéhez fűződik a hazai kéttannyelvű oktatás bevezetése és ügyének országos szintű felvállalása, valamint a kvalitatív kutatómódszertan, ezen belül a pedagógiai nézetek kutatása terén a metaforavizsgálat és a mese pedagógiai alkalmazása. A felsőoktatás korszerűsítése irányába tett nagy lépés volt a tanulási eredmények alapú (Learning Outcomes) megközelítés képzésbe való integrálása, ami lényegi elmozdulást jelentett a hagyományos bemenetfókuszú szemlélettől. Iskolateremtő tevékenysége negyedik területe az akciókutatás, amelyet a pedagógiai kutatás alapvető eszközévé tett.

Vámos Ágnesnek a felsorolt területeken végzett tevékenysége nagymértékben hozzájárult a hazai pedagógusképzés korszerűsítéséhez. Személye igazi szellemi műhelyt teremtett oktatói és tanszékvezetői tevékenysége mellett akár mint a KIE, azaz a Kétnyelvű Iskoláért Egyesület alapítója és két évtizeden keresztül elnöke, akár mint a Neveléstudományi Doktori Iskola egyik alprogramjának vezetője, vagy a Neveléstudomány című szakmai folyóirat alapító főszerkesztője. Ne-

künk, e tanulmány szerzőinek pedig mindenekfelett az jelentette az 'iskolát', ahogy Vámos Ágnes elvezette a doktoranduszait a tudományos kutatás útján a fokozat megszerzéséig. Mi magunk is a szerencsés tizenöt között voltunk, akik az ő irányításával dolgoztunk éveken át, és megtapasztaltuk a minőségi tudományos munka iránti elkötelezettségét.

A kéttannyelvű oktatás

Igazi innováció volt a kéttannyelvű oktatás megjelenése hazánkban az 1980-as évek végén. Maga a szóösszetétel is új volt. Eleinte 'két tanítási nyelvű'-ként aposztrofálták, és még éveken keresztül tartott a vita arról, hogy a Magyarországon elterjedt programnak mi a megfelelője az angol nyelvterületen. A vita a kilencvenes évek közepén került nyugvópontra, amikor általánosan ismertté vált David Marsh meghatározása, aki a CLIL (Content and Language Integrated Learning, azaz Tartalom és Nyelv Integrált Tanulása) nevet adta az olyan programoknak, amelyben bizonyos tantárgyakat célnyelven tanítanak és tanulnak (Marsh, 2013). Ez a forma eltér a tengerentúli, elsősorban az USA-ban és Kanadában elterjedt 'immerzió'-tól, amely kizárólag a célnyelven oktatott, ettől eltérő nyelvi környezetben működik (például a franciák lakta Québecben angolul). A CLIL lényegében az európai programok közös elnevezése lett (bővebben lásd: Kovács, 2006).

Két nyelven történő oktatás bizonyos időszakokban mindig is létezett hazánkban. Erről részletesen olvashatunk Vámos Ágnes kandidátusi disszertációjában (1994). Ezen programok száma és jelentősége azonban igen csekély volt, csakis a kiválasztottak számára volt elérhető, és semmiképpen sem vált a közoktatás integráns részévé. Éppen ezért volt nagy jelentősége annak a ténynek, hogy 1985-ben Vámos Ágnes, aki akkor az Oktatásügyi Minisztériumban dolgozott, hivatali felettesével, Boldizsár Gáborral együtt felvetette a kéttannyelvű oktatás hazai bevezetésének gondolatát. E célból elutaztak Bulgáriába, ahol francia célnyelvvel egy ideje már működött ilyen program. A bulgáriai tapasztalatok csak jobban megerősítették elhatározásukat. Céljuk megvalósításának a külpolitikai környezet is kedvezett, akkoriban lett Gorbacsov a Szovjetunió első embere, akinek reformpolitikája révén hazánkban is csökkent a központi irányítás szerepe az oktatásban, és mód nyílt egyéni utak keresésére.

Az 1985–87 közötti időszak a program beindításához szükséges előkészületek jegyében zajlott, melyeknek eredményeként 1987 szeptemberében hat kéttannyelvű gimnázium nyithatta meg kapuit. Az alapítók szem előtt tartották azt az elvet, hogy

az induló programok ne elsősorban a társadalmi elit gyermekeit szolgálják, hanem elérhetőek legyenek az ország több pontján. Az első évek sikerei nyomán széles társadalmi igény támadt további kéttannyelvű programok létesítése iránt. Ezért 1989-től néhány általános iskolában is indítottak ilyen programot, majd hamarosan csatlakoztak szakközépiskolák is. Egy évtized elteltével a közoktatás irányításának figyelmét is felkeltette az egyre növekvő programok száma, ezért 1997-ben rendelet született a hazai kéttannyelvű programok szabályozása céljából (bővebben a kezdetről: Kovács, 2006). A társadalmi, oktatáspolitikai és tannyelvpolitikai tendenciákról, amelyek elvezettek odáig, hogy 1987-ben, a rendszerváltást megelőzően a két tanítási nyelvű oktatás bevezetésre került, Vámos Ágnes 2008-as A kétnyelvű oktatás tannyelv-politikai problémátörténete és jelenkora címet viselő monográfiájában olvashatunk részletes és átfogó ismertetést (Vámos, 2008b).

Vámos Ágnes nem csupán elindította a kéttannyelvű oktatási programokat, hanem három évtizeden keresztül nevével fémjelmezte azokat. Imponáló számú publikációiban lefektette a szakterület elméleti alapjait, definiált kulcsfogalmakat, többek között a tannyelv fogalmát, de gondja volt a napi gyakorlat kérdéseire is, mint például az iskolák pedagógiai programjai, a tankönyvek vagy a tanártovábbképzés. A szakterület összefogása, és a munka kereteinek biztosítása céljából 1991-ben létrehozta a Kétnyelvű Iskoláért Egyesület (KIE) nevű civil szervezetet, melynek húsz éven át elnöke is volt. 2004 és 2008 között öt alkalommal indított nagy sikerű továbbképzést az ELTE PPK-n „Tantárgyak idegen nyelvű oktatásának pedagógiai alapjai” címmel. Ennek keretében 135 pedagógus az ország minden részéből – az óvodai szinttől a középiskolában tanítókig – szerzett elméleti és gyakorlati ismereteket a kétnyelvű oktatás-nevelésről. Ágnes iskolateremtő tevékenysége abban is megnyilvánult, hogy ebben az ötéves projektben egyenrangú társként számított volt doktorandusza, Kovács Judit közreműködésére. Kettejük szerkesztésében 2008-ban napvilágot látott egy tanulmánykötet a kéttannyelvű oktatás első két évtizedéről (Vámos & Kovács, 2008). Ezen kívül is többször publikáltak közösen, itthon és külföldön egyaránt. A KIE továbbképzések utolsó két évében Ágnes bevonta az oktatómunkába Trentinné Benkő Évát is – aki abban az időben végezte a témában doktori tanulmányait –, így teremtve számára egyszerre szakmai fejlődési és kutatási lehetőséget (Trentinné, 2008).

A kéttannyelvű oktatás az elmúlt három évtizedben a közoktatás egyik sikerágává vált. A programok száma egy 2017-es kutatás szerint elérte a 300-at (Ko-

vács, 2018). A szakterület presztízsének emeléséhez az is hozzájárult, hogy Ágnes 2018-ban a Magyar Tudományos Akadémia doktora lett.

Kvalitatív kutatási módszerek

Vámos Ágnes kutatómódszertan terén elért tudományos eredményei munkásságának egy másik jelentős szegmensét képezik, ahol iskolateremtő tevékenysége minden kétséget kizáróan tetten érhető a magyarországi neveléstudományi kutatásokban. Az általa fémjelzett több izgalmas terület és projekt közül kiemelkedik a pedagógiai nézetek megismerését célzó újgenerációs kvalitatív kutatási módszereket alkalmazó irányzat, melyben Vámos Ágnes nevéhez fűződik a neveléstudományi kutatásokban a kétezres évek elejétől előtérbe kerülő metaforavizsgálat (Vámos, 2001, 2003) és a mese pedagógiai célú felhasználása (Vámos, 2008a).

Vámos Ágnes szavaival élve, „a tudományos kutatásban azért élénkült meg a metaforavizsgálat iránti érdeklődés, mert rávilágíthat a tudatunkban zajló, az énkontroll miatt nehezen megközelíthető belső világra” (Vámos, 2003, p. 28). A nézetek (beliefs) nem vizsgálhatók kvantitatív módszerekkel, hiszen legtöbbször nem tudatosan reflektáltak, hanem képekben és élményekben rögzülnek. A metaforavizsgálat lényege, hogy kapcsolatot keresünk „a jelentés szempontjából látszólag nem összekapcsolódó entitások között”, hogy bonyolult fogalmainkat könnyebben megérthessük a „hozzájuk fűződő konkrét képzetek segítségével” (Vámos, 2003, pp. 22–23), így hozzáférhetünk olyan „jelenségekhez, amelyekről nehéz vagy másként nem lehet világosan beszélni” (Vámos, 2003, p. 28). A metaforavizsgálatok keretében egyéni jellemzést kapunk a vizsgált jelenségekről, fogalmakról, személyekről vagy szituációkról; minden esetben az implicit nézetek és gondolkodásmód feltárása és megértése a cél.

Hasonlóak a szándékok a mese pedagógiai célú alkalmazásakor is, melyhez Vámos Ágnes (2008a) az ELTE Neveléstörténeti Intézetében végzett tanári élettörténetek vizsgálata során jutott el, amikor a tanári pálya kezdő szakaszára vonatkozóan „a küzdelmekre, az ellenségekre, a rendkívüli véletlenekre, mint csodákra való utalásokkal” találkozott. „A hol győzedelmeskedő, hol még harcot folytató tanár, mint hős metaforikus képe vezetett el ahhoz a kutatáshoz, amely a mese jelenségvilágával való mélyebb megismerkedést, majd az ezeken alapuló empirikus alkalmazást eredményezte” (Vámos, 2008a, p. 25). A mese mint kvalitatív eszköz kipróbálását célzó pedagógiai kutatásaiban, leegyszerűsített megfogalmazással élve, a meséket is narratívumoknak tekintette, „amelyek egyfajta 'Gestalt'-ként működve

a világra vonatkozó reprezentációkat jelenítik meg, a tudás konceptualizációját végzik el metaforikus, szimbolikus formában” (Vámos, 2008a, p. 26). A hallgatók által írt mesékben Vámos Ágnes arra kereste a választ, hogy miként gondolkodnak majdani első tanári élményeikről, milyennek látják önmagukat és helyzetüket leendő tanári szerepükben, beleértve annak kontextusát és interakcióit is. A mesékben azt is vizsgálta, hogy a problémákat milyen szereplőkkel azonosítják a hallgatók, illetve hogy a megküzdést milyen módon, milyen eszközök segítségével képzelik el (Vámos, 2008a).

Ágnes átadta tanítványainak ezen újszerű vizsgálati módszerek és technikák iránti szeretetét, és a kezdetektől támogatta őket szakmai tudásával, kreatív oktatói-kutatói szemléletével és személyre szóló tanácsaival. Többek között Trentinné (2015ab) alkalmazza jelenleg is a metaforavizsgálat és a mesealkotás technikáit az oktatási kétnyelvűség és a pedagógusképzés kontextusában. Az általa 2007 óta gyűjtött sokezer kétnyelvi pedagógus metafora, valamint sokszáz, a kétnyelvi pedagógus kalandjairól szóló mese alkalmasnak bizonyult a nézetek feltárására, a szerepek, a kihívások, a megoldások, valamint a pedagógusképzés és annak során elért tanulási eredmények jobb megismerésére és megértésére.

Felsőoktatáskutatás: Tanulási eredmények

Vámos Ágnesnek jelentős szerep jutott a hazai felsőoktatásfejlesztés és -kutatás terén is. Számos projekt és tématerület közül jelen cikk a tanulási eredmények alapú (Learning Outcomes, LeO) szemléletet és annak vizsgálatát emeli ki. A tanulási eredmények olyan állítások, amelyek megfogalmazzák, hogy egy hallgató mit fog tudni és mit lesz képes elvégezni egy adott tanulási tevékenység, kurzus vagy képzési program eredményeképpen az általa megtanult és elsajátított tudás, készségek és kompetenciák tekintetében (Európai Bizottság, 2009, p. 11).

A magyarországi LeO kutatás, annak háttere és eredményei többek között Vámos Ágnes 2011-ben publikált kutatási összefoglalójából ismerhetők meg részletesen és átfogóan. A tanulási eredményekben való gondolkodás 2005-ös magyarországi megjelenésének időszakát Vámos Ágnes úgy jellemezte, hogy „a magyar felsőoktatás átalakításában a szerkezeti változásokról a tartalmi változásokra helyeződött át a tudományos érdeklődés és szakmai diskurzus” (2011, p. 8). A LeO megközelítés kapcsán a fontos kérdések és kihívások közé sorolta az adott kvalifikációkhoz tartozó kompetenciák meghatározását, a kompetenciák képzést befolyásoló eszközként való alkalmazását, valamint a tanulási eredmények megfogalmazá-

sát annak érdekében, hogy a felsőoktatásban a tanításcentrikusság helyett tanulás-központúság érvényesüljön (Vámos, 2011, p. 8). A kutatás akkori eredményei arra engedtek következtetni, hogy „a tradicionálisan tudományközlésre és bemenetszabályozásra berendezkedett felsőoktatásban”, hasonlóan más európai országokhoz, a „tanulási eredmények szemlélet és a kompetencia-alapú felsőoktatás gyötrelmes kialakulása és gyakorlati megvalósulása zajlik (Vámos, 2011, p. 11, 39).

Ez a folyamat a szerzők meglátása szerint a mai napig nem zárult le. Bár a nemzetközi elvárásoknak megfelelően formálisan és elméletben a 2010-es határidőre teljesült a magyar felsőoktatási programok képzési és kimeneti követelményeinek LeO szerinti megfogalmazása, jelenleg is zajlik a paradigmaváltás a felsőoktatásban. A cél, hogy a Learning Outcomes szemlélet az oktatás minden területén, a tervezéstől a tanulásszervezésen át, egészen az értékelésig megvalósuljon. A megfelelő tervezés és tanulásszervezés (tanulási környezet, tanulást támogató rendszerek, módszer, munkaforma stb.) hozzásegítheti a hallgatókat ahhoz, hogy elérjék a kívánatos tanulási eredményeket. Az értékelés hivatott eldönteni, hogy a jelöltek teljesítették-e a meghatározott követelményeket, kellőképpen bizonyították-e a kívánatos képzésspecifikus és kulcskompetenciáikat, az ismeretek, a készségek, az attitűdök és az autonómia terén (vö. Vámos, 2011).

Akciókutatás

Az előző két területhez szorosan kapcsolódik a negyedik választott téma. Az akciókutatás mint pedagógiai innováció a 20. század nyolcvanas éveiben vált ismertté – először angolszász területen. Lényege, hogy olyan szemlélettel közelít a pedagógiához, amely az osztálytermi gyakorlatot teszi a kutatás tárgyává (learning-in-action), és ebből von le következtetéseket. Összefügg a tanulási eredmények előtérbe helyezésével, ami a kimenetet, azaz a megvalósítást tartja kiindulópontnak. Az akciókutatás másik jellegzetes vonása, hogy a közösségi tanulást állítja fókuszba. A tanulást mint a tanár és tanulók közösségét, az aktorok dinamikus kapcsolatát vizsgálja. Megvalósítása nem egyszerű, körültekintő előkészületeket igényel, ezért napjainkban még nem alkalmazzák széleskörűen. Elterjedését az a hagyományos szemlélet is gátolja, amely a tanítást és a tanulást individuális tevékenységnek tartja mind a pedagógus, mind a tanulók szempontjából.

Vámos Ágnes az elsők között ismerte fel az akciókutatás jelentőségét, és már a 2000-es évek elején bevette pedagógusképzési és -továbbképzési programjába. Doktoranduszait is biztatta e módszer alkalmazására. A gyakorlat kutatása a ne-

veléstudományban – az akciókutatás című, 2013-ban megjelent tanulmánya a leg-
átfogóbb hazai összefoglalás a témáról. Az akciókutatás három területét külön-
bözteni meg, és írja le részletesen: 1) a kutatás, olyan, eddig nem érintett területe-
ken, mint például a tanterv, az értékelés vagy a tanóra kutatása, 2) a kutatásokon
alapuló vizsgálatok, mint például az önvizsgálat és a cselekvésvizsgálat, valamint
3) a fenti területekre irányuló professzionális tanulás. Az akciókutatás helyét és
szerepét a neveléstudományban Vámos Ágnes így fogalmazta meg fent idézett ta-
nulmányában: „Az akciókutatás pedagógiai térnyerésének az a felismerés is oka,
hogy összecseng a cél, eszköz és eredmény, az egyéni és szervezeti tanulás, a ku-
tatás, a fejlesztés és az innováció” (Vámos, 2013, p. 23).

Vámos Ágnes a gyakorlatban is fontosnak tartotta az akciókutatást. Vezető
szerepet töltött be az ELTE PPK Neveléstudományi Intézetében 2006 és 2011 kö-
zött folyó BaBe-projektben (Vámos & Lénárd, 2012), amely az eddig ismert leg-
komplexebb magyarországi felsőoktatási akciókutatás. A BaBe elnevezés a peda-
gógiai „BA Bevezetése” szavak összevonásából keletkezett, és a Bologna-rendszer-
re való áttérésre utalt. Egy interjúban Ágnes tanszékvezetőként így fogalmazta
meg a BaBe-kutatás lényegét: „az első szeptemberi naptól kezdve folyamatosan
figyeltük a szak beágyazódását és elfogadását a hallgatók és az oktatók körében
is. Arra voltunk kíváncsiak, hogy miként lesz életképes az a szak, amely azt meg-
előzően csak papírokon és jogszabályokban létezett”.¹ Ennek keretében longitudi-
nális követéssel, egyedi módon vizsgálták a következő területeket: „a képzési
program, a hallgatók, az oktatók, a szervezet, a felsőoktatásban folyó tanulás, a
kompetencia-alapú tanulás kiépülése, a hallgatói elvárások és megküzdések, a
mentorálás és a gyakorlatok tanulásszervező szerepe” (Vámos, 2013, p. 34).

Vámos Ágnest ez a sohasem szűnő szakmai kíváncsiság vezette oktató- és ku-
tatómunkája során mindvégig. A tanítványaival és kollégáival való együttműkö-
dését őszinte érdeklődése, szaktudása és tapasztalatainak önzetlen átadása moti-
válta. Iskolateremtő tevékenysége révén, sajnálatosan korai távozása ellenére is,
pedagógus- és kutatógenerációk fognak felnőni könyvein, tanulmányain, az általa
inspirált kutatások megőrzik briliáns elméjét, kreatív szemléletét és csodálatos
személyiségét.

¹ <https://www.elte.hu/content/az-orszagban-ilyen-kutatast-meg-nem-vegeztek.t.8744>

Irodalom

- Európai Bizottság (2009). *Az egész életen át tartó tanulás Európai Képesítési Keretrendszere (EKKR)*. Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóság. Az Európai Közöségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala.
- Kovács, J. (2006). *Magyar–angol kéttannyelvű általános iskolai programok közoktatásunkban*. Eötvös József Kiadó.
- Kovács, J. (2018). *Iskola, nyelv, siker. 30 éves a hazai kéttannyelvű oktatás*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Marsh, D. (2012). *Content an Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory*. University of Córdoba.
<https://core.ac.uk/download/pdf/60884824.pdf>
- Trentinné Benkő, É. (2008). Az „ideális” kéttannyelvű tanár – ahogy a pedagógusok látják. In Vámos, Á. & Kovács, J. (Eds.), *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban. Jubileumi tanulmánykötet* (pp. 248–264). Eötvös József Könyvkiadó.
- Trentinné Benkő, É. (2015a). *A korai kétnyelvűség támogatására szolgáló pedagóguskompetenciák és pedagógusképzés*. Doktori Disszertáció (2013). ELTE Eötvös Kiadó.
- Trentinné Benkő, É. (2015b). Tanulási eredmények értékelése a korai kétnyelvű fejlesztésre felkészítő pedagógusképzésben. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 3(2), 30–62.
- Az „Európai Léptékkal a Tudásért, ELTE” kutatóegyetemi projekt kapcsán készült interjú Dr. habil. Vámos Ágnessel.* <https://www.elte.hu/content/az-orszagban-ilyen-kutatast-meg-nem-vegeztek.t.8744> (2021. 06. 30.)
- Vámos, Á. (1994). *A kétnyelvű oktatás története a kezdetektől 1945-ig*. Kandidátusi Értekezés.
- Vámos, Á. (1998). *Magyarország tannyelvi atlasza*. Keraban.
- Vámos, Á. (2001). Metafora felhasználása a pedagógiai fogalmak tartalmának vizsgálatában. *Magyar Pedagógia*, 101(1), 85–114.
- Vámos, Á. (2003). *Metafora a pedagógiában*. Gondolat Kiadó.
- Vámos, Á. (2008a). A kezdő tanár, mint hős: a mese és pedagógiai felhasználása. *Iskolakultúra*, 18(1–2), 24–38.
- Vámos, Á. (2008b). *A kétnyelvű oktatás tannyelv-politikai problémátörténete és jelenkora*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- Vámos, Á. (2011). *A tanulási eredmények alkalmazása a felsőoktatási intézményekben 2. Bologna füzetek 6.* Tempus Közalapítvány.

Vámos, Á. (2013). A gyakorlat kutatása a neveléstudományban – az akciókutatás. *Neveléstudomány*, 1(2), 23–42.

Vámos, Á. & Lénárd, S. (Eds.) (2012). *Képzési program és szervezet a magyar felsőoktatás bolognai folyamatában. A BaBe-Projekt (2006–2011)*. ELTE Eötvös Kiadó.

Vámos, Á. & Kovács, J. (Eds.) (2008). *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban. Jubileumi tanulmánykötet*. Eötvös József Könyvkiadó.

Ágnes Vámos (1952–2020), a school founder

Professor Ágnes Vámos PhD was a productive and authoritative figure of Education Sciences. She was an open-minded and innovative thinker who shaped the knowledge of generations. Her professionalism, dedication as a researcher, a professor, a science organizer and a leader is authoritative for her colleagues and students. In this article we present four key areas of her school-creating work (bilingual education, qualitative research methodology, higher education research, action research).

Keywords: *Ágnes Vámos, bilingual education, qualitative research methodology, higher education research, action research*